

ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΗ ΚΛΑΨΗ

Μια μεγάλη συζήτηση για τη Συνθήκη της Λωζάννης

Οι επέτειοι αποτελούν πάντα καλή αφορμή για να έρθουν ξανά στο προσκήνιο του ενδιαφέροντος ιστορικά γεγονότα. Αυτό ισχύει και για τη Συνθήκη της Λωζάννης, καθώς η Συνθήκη της Λωζάννης όχι μόνο παραμένει διαρκώς επίκαιρη, αλλά δεν λείπει από τον δημόσιο διάλογο σχεδόν σε κάθε αναφορά στις ελληνοτουρκικές σχέσεις – πολύ περισσότερο, όταν υπάρχουν περιόδοι έντασης σε αυτές τις σχέσεις.

Στη Λωζάννη δεν κλήθηκαν να διαπραγματευθούν μόνο η Ελλάδα και η Τουρκία. Στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης, η οποία ξεκίνησε τις εργασίες της τον Νοέμβριο του 1922 και τις ολοκλήρωσε τον Ιούλιο του επόμενου έτους, συμμετείχαν πολλά κράτη. Τα ελληνοτουρκικά ενδιαφέροντος ζητήματα δεν ήταν ούτε τα μόνα ούτε καθ' ανάγκη τα σημαντικότερα από όλα συζητήθηκαν στη Λωζάννη. Όμως η Ελλάδα και η Τουρκία ήταν οι χώρες που επηρεάστηκαν (και που συνεχίζουν να επηρεάζονται) περισσότερο από τα όσα συμφωνήθηκαν στη Λωζάννη.

Η Συνθήκη της Λωζάννης επηρέασε καθοριστικά την ιστορική πορεία τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας. Υπήρξε ταυτόχρονα μια ληξιαρχική πράξη θανάτου και μια ληξιαρχική πράξη γέννησης. Από τη μια, επιβεβαίωσε το τέλος της Μεγάλης Ιδέας, η οποία είχε προσδιορίσει τις μείζονες επιλογές του ελληνικού κράτους σχεδόν αμέσως μετά τη δημιουργία του. Από την άλλη, άνοιξε τον δρόμο για την ανακήρυξη της Τουρκικής Δημοκρατίας. Η Ελλάδα σχεδόν ολοκλήρωσε την εδαφική της διμόρφωση (έκτοτε μόνο τα Δωδεκάνησα προστέθηκαν στην ελληνική επικράτεια), ενώ ταυτόχρονα, μέσα από την οδυνηρή εμπειρία της ανταλλαγής των πληθυσμών, κατέστη ένα από τα πλέον ομοιογενή από εθνολογική άποψη κράτη της Ευρώπης. Σχεδόν απαράλλακτα έχουν παραμείνει και τα σύνορα της Τουρκίας, με μοναδική προσθήκη την περιική της Αλεξανδρέττας το 1939.

Το ιστορικό, πολιτικό και διπλωματικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διεξήχθησαν οι διαπραγματεύσεις στη Λωζάννη αλλά και οι σύγχρονες κληρονομιές της Συνθήκης της Λωζάννης αποτέλεσαν τα κύρια σημεία ενδιαφέροντος του μεγάλου διεθνούς συνεδρίου, το οποίο διοργάνωσαν στις 12 και 13 Ιουνίου στην Αθήνα το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το **ΕΛΙΑΜΕΠΙ**. Πάνω από σαράντα πανεπιστημιακοί καθηγητές, ερευνητές, αλλά και διπλωμάτες συμμετείχαν στις εργασίες του. Είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι το συνέδριο έδωσε την ευκαιρία για την παρουσίαση πορισμάτων των ερευνών ελλήνων και τούρκων ειδικών και για την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ τους.

Ζητήματα όπως ο ρόλος των προσηλυτικότητας που συμμετείχαν στη Συνδιάσκεψη της Λωζάννης, οι στρατηγικές προτεραιότητες των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής, το νέο γεωπολιτικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε ως αποτέλεσμα των συμφωνηθέντων στη Λωζάννη, η εξέλιξη της ελληνικής και της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από το 1923 και μετά, αλλά και η σημασία που έχει σήμερα η Συνθήκη της Λωζάννης υπήρξαν ορισμένα μόνο από τα ζητήματα που συζητήθηκαν στις συνολικά δέκα επιμέρους συνεδρίες. Το αβίαστο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι μέσα σε ένα ραγδαία μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον η Συνθήκη της Λωζάννης εξακολουθεί να αποτελεί σταθερό σημείο αναφοράς για την ειρήνη και τη σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή μας.

Ο Αντώνης Κλάψης είναι επίκουρος καθηγητής Διπλωματίας και Διεθνούς Οργανώσεως, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΤΣΑΚΩΝΑ

Μια Συνθήκη εκατό χρόνων που δείχνει το μέλλον

Ενα «στρογγυλό τραπέζι» Ελλήνων και Τούρκων εν ενεργεία και ομότιμων πανεπιστημιακών καθώς και επί τιμή διπλωματών που συζήτησε για τη σημασία μιας πολυμερούς Συνθήκης που υπεγράφη πριν από 100 χρόνια για το παρόν και το μέλλον των δύσκολων ελληνοτουρκικών σχέσεων δεν αποτελεί μόνο μια ευκαιρία ανταλλαγής απόψεων. Υπό ορισμένες συνθήκες μπορεί να εξελιχθεί σε μια ενδιαφέρουσα άσκηση αυτογνωσίας και για τις δύο πλευρές. Αυτό πράγματι συνέβη στην κατακλιθεά του διεθνούς συνεδρίου για τα εκατό χρόνια από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης που συνδιοργάνωσαν το **Ελληνικό Ίδρυμα Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠΙ)** και το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), όπου οι συμμετέχοντες Έλληνες και τούρκοι ομιλητές είχαν την ευκαιρία μιας ειλικρινούς αποτίμησης της σημασίας της αιωνόβιας Συνθήκης της Λωζάννης και ανδείξεις της σημαντικής παρακαταθήκης της για το παρόν και το μέλλον της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης.

Βεβαίως η σημασία της Συνθήκης της Λωζάννης δεν περιορίζεται στη ρύθμιση των σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας έπειτα από έναν αιματηρό πόλεμο και μια οδυνηρή και καταστροφική ήττα για την Ελλάδα. Απορά αντίθετα ευρύτερες διευθετήσεις επιτηράκοντες να επιλύσει – σε μεγάλο βαθμό – το Ανατολικό Ζήτημα, να προσδιορίσει τους όρους διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, να δημιουργήσει την πρώτη τουρκική δημοκρατία και κυρίως να οικοδομήσει ένα «αντικειμενικό καθεστώς» (objective regime) όσον αφορά τις εδαφικές διευθετήσεις μιας ιδιαίτερα μεγάλης σε έκταση περιοχής που θα συνδέσει τη νοτιοανατολική πλευρά της Ευρώπης με μεγάλο μέρος της Ανω Ανατολής. Θα μπορούσε έτσι να υποστηριχτεί ότι ο κόσμος μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης προσομοιάζει – όπως το έθεσε ο Χένρι Κίσιγκερ, που γεννήθηκε τη χρονιά της υπογραφής της Συνθήκης – με τον «αποκατεστημένο κόσμο» της **Ευρωπαϊκής Συμφωνίας του 19ου αιώνα**. Ακόμα σπουδαιότερο είναι ότι η Συνθήκη της Λωζάννης δημοιόργησε στο πέρασμα του χρόνου μια σημαντική παρακαταθήκη καθιστώντας τον πόλεμο μια κακή επιλογή και οικοδομώντας ένα «πλαίσιο κανόνων» όπου οι συμμετέχοντες μπορούσαν να αποδεχτούν ότι στο τέλος της ημέρας θα είναι «όλοι το ίδιο δυσαρεστημένοι». Η «διπλωματία στα καλύτερά της», θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος από τον οικοδόμο ενός σταθερού πλαισίου σχέσεων βασισμένων σε κανόνες κατέστη εφικτή ύστερα από σειρά πολύμηνων διαπραγματεύσεων και κυρίως αμοιβαίων συμβιβασμών.

Την επόμενη χρονιά συμπληρώνεται μισός αιώνας ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης, τουλάχιστον όσον αφορά τη σύγχρονη εκδοχή της που οριοθετεί η τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Πόσο μακριά βρίσκεται σήμερα Ελλάδα και Τουρκία από την πολίμηνη παρακαταθήκη μιας Συνθήκης που άντεξε στον χρόνο αποτελώντας τη βάση των ελληνοτουρκικών σχέσεων;

Αρκετά μακριά η Τουρκία, όχι τόσο μακριά η Ελλάδα, είναι μια σύντομη απάντηση. Και τούτο διότι τόσο η πρόσφατη όσο και η λιγότερο πρόσφατη ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων καταδεικνύει ότι και οι δύο χώρες εξακολουθούν να επηρεάζονται με συγκεκριμένα σύνδρομα. Από την πλευρά της Τουρκίας, το «σύνδρομο των Σεβρών» (οι εξωτερικές δυνάμεις που επιθυμούν τη διάλυση και τον διαμελισμό της) δείχνει να ακολουθεί τα τελευταία χρόνια το «σύνδρομο της Λωζάννης» όπου τουλάχιστον με βάση τις τοποθετήσεις του επανεκλεγέντος προέδρου της Τουρκίας διαπιστώνεται μια δυσαρμονία μεταξύ των μεγαλειώδων στόχων της «Μεγάλης Τουρκίας» και των περιορισμών που θέτουν οι ισχύουσες κατά τα τελευταία εκατό χρόνια εδαφικές διευθετήσεις στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Το «σύνδρομο της Λωζάννης» αποτυπώνεται με επιθετική ρητορική (το αφήγημα της «Γαλάζιας Πατρίδας») έναντι της Ελλάδας, ενώ «παίρνει σάρκα και οστά» στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή (έναντι της Κύπρου, της Συρίας, της Λιβύης και του Ιράκ). Η Ελλάδα κατατρίχεται και αυτή, περισσότερο «κοινή γνώμη» της και λιγότερο οι πολιτικές της ηγεσίες, από το «σύνδρομο της μη εκδυσπισίας» που αφορά την αντίθεσή της σε οποιαδήποτε συμφωνία επίλυσης των διαφορών της με την Τουρκία (ακόμα και στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου) που θα εμπνεύσει ή θα συνετάγεται το κόστος ενός συμβιβασμού, ο οποίος θα προσφέρει στην Ελλάδα κάτι λιγότερο από το 100% όσων «δικαιωματικά» θεωρεί ότι της ανήκουν τόσο στο Αιγαίο όσο και στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ενώ τα σύνδρομα που κατατρίχουν και τις δύο χώρες θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν, η Συνθήκη της Λωζάννης προσφέρει στην Ελλάδα και την Τουρκία τη δυνατότητα να σκεφτούν «έξω από το κομψό» όσον αφορά το παρόν και κυρίως το μέλλον της σχέσης τους. Και τούτο διότι κατέδειξε με ιδιαίτερα πειστικό τρόπο ότι ακόμα και ύστερα από μια καταστροφική σύγκρουση τα διμερή ζητήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά μέσω πολυμερών σχημάτων και συμφωνιών. Σήμερα Ελλάδα και Τουρκία έχουν την ευκαιρία να εκμεταλλευτούν προτάσεις που χαίρουν υψηλής νομιμοποίησης και στοχεύουν στη διευθέτηση διμερών ζητημάτων μέσω της ένταξης των διμερών τους προβλημάτων σε πολυμερή σχήματα και συμφωνίες. Χαρακτηριστική περίπτωση σε αυτή την κατεύθυνση είναι η πρόταση του προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη διεξαγωγή Πολυμερούς Διάσκεψης για τη Μεσόγειο με στόχο την οριοθέτηση των Αποκλειστικών Οικονομικών Ζωνών (ΑΟΖ) των κρατών της περιοχής. Η Συνθήκη της Λωζάννης εξακολουθεί έπειτα από εκατό χρόνια να δείχνει τον δρόμο. Απομένει στις ισχυρές ηγεσίες που θα προκύψουν μετά τις εκλογές στις δύο χώρες να επιδείξουν την ανάλογη πολιτική βούληση.

Ο Παναγιώτης Τσάκωνας είναι καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και επικεφαλής του προγράμματος ασφαλείας και εξωτερικής πολιτικής στο **ΕΛΙΑΜΕΠΙ**